

Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk milleti için bir ölüm kalım mücadelesi olmuştur. Bu meydan muharebesi, Türk ordusunun taktik geri çekilmeleri bırakıp büyük çaptaki bir geri çekilme sonunda stratejik savunmayı uygulamaya koymasının en güzel örneklerinden birisidir. Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinde yenik duruma düşen Yunanlılar, Kütahya-Eskişehir Muharebelerindeki (10 - 24 Temmuz 1921) başarılarından elde ettikleri moral ve İngilizlerin de teşvikiyle Anadolu'da ilerlemelerine devam etmek ve Ankara Hükûmetini zor duruma sokmak istemişlerdir. Esasen İngiliz Başbakanı Lloyd George'un İngiltere Parlamentosunda "Millî Türk Kuvvetlerini yenmiş bulunan Yunanistan'ın Sevr Anlaşması esaslarıyla yetinemeyeceği" şeklindeki kışkırtıcı vaatleri de Yunanistan'ı bu konuda cesaretlendirmiş ve barışa değil taarruza teşvik etmiştir. Yunan Genelkurmayı, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilen Türk ordusuna son darbeyi vurmak için bütün hazırlıklarını tamamlayıp harekete geçmiştir. Öte yandan, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra askerî mevcudunun ve silah gücünün önemli bir kısmını kaybetmiş olan Türk ordusu da kesin sonuç alınabilecek bir meydan muharebesi için tüm birliklerini Sakarya Nehri'nin doğusunda, yaklaşık olarak 100 km genişliğinde bir cephe hattında toplamıştır.

Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinin Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar gibi şehirlerle birlikte geniş bir arazi kesimini düşmana bırakarak Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi, kamuoyunda ciddi bir moral bozukluğu yaratmış ve bu durum TBMM'de de çok sert tartışmalara neden olmuştur. 23 Temmuz - 5 Ağustos 1921 tarihleri arasında oldukça sıkıntılı bir dönem geçiren Türk tarafı, Mustafa Kemal Paşa'yı 5 Ağustos 1921'de TBMM'de kabul edilen 144 sayılı kanunla ve geniş yetkilerle üç ay süre ile Başkomutanlık görevine getirmiştir. (bk. Başkomutanlık Kanunu) Mustafa Kemal Paşa, verilen bu geniş yetkilere dayanarak 7-8 Ağustos 1921'de "Tekâlifî Milliye Emirleri"ni yayımlayarak orduyu personel, silah, malzeme ve araç-gereç bakımından güçlendirmeye çalışmıştır. Zira Türk ordusu Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde bir yokluk ve yoksulluk savaşı da vermektedir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde cephe faaliyetleriyle ilgilenirken üzücü bir kaza geçirmiştir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile 12 Ağustos 1921'de cephe durumunu yakından görmek, sevk ve idarede daha etkili olmak gayesiyle Ankara'dan Polatlı'ya hareket eder, cepheye varınca savunma mevziinin rahatça görüldüğü Polatlı güneyindeki Karadağ'a çıkmıştır. Buradan arazi ve mevzi durumunu görüp inceledikten sonra geri dönmek üzere atına bindiği sırada, atın ürkmesi nedeniyle düşerek bir kaburga kemiğini kırmış, tedavi olmak üzere Ankara'ya dönmek zorunda kalmıştır. Doktorların istirahat tavsiye etmelerine rağmen çok kısa bir süre sonra 17 Ağustos 1921'de görevinin başına dönen Mustafa Kemal Paşa hemen Başkomutanlık karargâhını kurmuştur. Ağustos ayı ortalarına doğru yapılan yeni düzenlemeye göre Türk Ordusu'nun konuş ve kuruluş durumu şu şekildedir: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'dır. Başkomutanlık Karargâhı Ankara'dadır. Batı Cephesi Komutanlığı, Yunan taarruzuna karşı, kuvvetlerini Sakarya Nehri doğusunda yedi grup (kolordu) hâlinde konuşlandırmıştır. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'dır ve karargâhı Ankara-Polatlı arasında yer alan Alagöz'dedir. Savaşın hemen öncesinde Türk kuvvetlerinin durumu şöyledir: 96.326 er, 5.401 subay, 54.572 tüfek, 825 makinalı tüfek, 196 top, 1.309 kılıç, 32.137 hayvan, 1.284 araba ve 2 uçak

Yunan kuvvetlerinin durumu da şöyledir: 120.000 er, 3.780 subay, 57.000 tüfek, 2.768 makinalı tüfek, 386 top, 1.350 kılıç, 3.800 hayvan, 600 adet 3 tonluk kamyon, 240 adet 1 tonluk kamyon, 18 uçak.

Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık görevine getirilmesinden sonra Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Kolordu Komutanları arasında 15 Ağustos 1921 tarihinde bir durum değerlendirmesi yapılarak sonuç Başkomutana sunulmuş, böylelikle bir harekât planı ortaya çıkmıştır. Türk ordusu, 100 km'ye ulaşan cephe genişliği ve 25 km'ye yakın bir derinlik içerisinde arazinin önemli noktalarına yerleşerek ve Sakarya'yı bir engel hâlinde önüne alarak savunmayı oynak olarak idare etme kararını almıştır. Bu savaşa kadar savunmalar; orduların bir hat üzerinde yerleştirilmesi, bu hatta başarılı olunamazsa hep birlikte geride başka bir hatta çekilme biçiminde cereyan etmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos 1921'de "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır." emrini vermiş böylece hat taktiği bırakılarak çekilmek zorunda kalan birliklerin tutunabildikleri ilk yerde savunmaya devam etmeleri, diğerlerinin ise buldukları mevzileri bırakmamaları sağlanmıştır. Gerçekten de bu safhada verilen mücadele olağanüstüdür. Açılan her gediği kapatmak için 70 km'yi bulan zorlu yürüyüşlerle birlik kaydırmaları yapılır. Her gelen asker, ertesi sabah çelikten bir kale hâlinde düşman karşısına çıkmış, vuruşup şehit olmuş fakat vatanın savunulmasına devam edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu muharebe için "Sakarya melhame-i kübrası" yani kan gölü, kan deryası demiştir. Yunanlar, Türk kuvvetlerini 23-30 Ağustos 1921 tarihleri arasında bütün imkânlarıyla zorlamalarına rağmen kuşatıp imha edemeyince kuvvetlerinin büyük kısmıyla Türk cephesini merkezden Haymana istikametinde yarmak istemişlerdir. 6 Eylül 1921 tarihine kadar da bunun için uğraşmışlar fakat başaramayınca buldukları hatlarda savunmaya karar vermişlerdir. Ancak 10 Eylül'de başlatılan genel karşı taarruzla buna da engel olunmuştur. Bu muharebeler sırasında Meclisin de taşınması gündeme gelmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'ya 26 Ağustos akşamı gönderdiği telgrafta; muharebelerin Ankara'ya kadar intikal etmesi ihtimali olduğunu, her türlü ihtimale karşı Meclisin ve Bakanlar Kurulu'nun ilk merhale olarak Yahşihan üzerinden Keskin'e, oradan da zorunluluk hâlinde Kayseri'ye naklinin gerekli olabileceğini bildirir. Ertesi gün çekilen başka bir telgrafla da bu taşınma emri durdurulmuştur. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yönetiminde, Türk milletinin kaniyle yazılan ve dünya harp tarihine "en uzun meydan muharebesi", Türk İstiklal Harbi tarihine de "subay muharebesi" diye geçen Sakarya Meydan Muharebesi aralıksız 22 gün devam etmiş ve 13 Eylül günü Yunanlıların Sakarya Nehri'nin batısına atılmasıyla sona ermiştir. Bundan sonra Takip harekâtı başlamıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nin askerî sonuçları bakımından Türk tarafına çok önemli katkıları olmuştur. Sakarya Zaferi ile inisiyatif Türk ordusuna geçmiştir. Sakarya Muharebeleri, Türk ordusunun moralini ne kadar yükseltmiş ise Yunan ordusunun moralini de o derece bozmuştur. Önce Sakarya Nehri'nin doğusu, sonra da Afyonkarahisar - Eskişehir hattına kadar olan vatan toprakları Yunanlılardan temizlenmiştir.

Savaş sonunda tarafların kayıpları da şu şekildedir:

Türkler: 5.713 şehit, 18.480 yaralı, 828 esir ve 14.268 kayıp.

Yunanlılar: 3.758 can kaybı, 18.955 yaralı, 354 kayıp.

Sakarya Meydan Muharebesi sonucu, askerî harekât yön değiştirmiştir. Sakarya Muharebesi sonuna kadar stratejik savunma yapılırken Sakarya'dan sonra stratejik taarruza dönmüştür. Zira Yunan ordusu stratejik saldırı yapma gücünü kaybetmiştir. Sakarya Zaferi, Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922) ve Başkomutan Meydan Muharebesi'nin (30 Ağustos 1922) hazırlıkları için gerekli zamanı kazandırmıştır. Sakarya Zaferi'nden sonra vefa duygusu ile dolu olan Türk milleti, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya TBMM aracılığıyla 19 Eylül 1921 tarihinde Gazi unvanı ve Mareşal rütbesini vermiştir. Anadolu'ya geçme planı olan Enver Paşa'nın ümidi kırılmış, içeride muhalefetin etkisi azalmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nin askerî sonuçları yanında siyasi sonuçları da Türk milleti için çok önemli kazanımlar

sağlamıştır. Sakarya Zaferi'nden bir ay sonra, 13 Ekim 1921 günü Bolşevik Hükûmetinin aracılığıyla Ankara Hükûmeti ile Güney Kafkas Cumhuriyetleri arasında Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan daha önce yapılan Moskova Antlaşması'nı kendileri için de geçerli saymışlardır. Böylece Türkiye'nin doğu sınırları kesinlikle güvenlik altına alınmıştır. Fransa, Sakarya Zaferi'nden sonra bekle - gör tutumunu bırakarak İtilaf Devletleri'nden kopmuş ve TBMM Hükûmeti ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Fransa tarafından Hatay-İskenderun dışında bugünkü güney sınırimız tanınmıştır. Güney Cephesi güvenlik altına alındığından oradaki Türk birlikleri de Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır. Batı Anadolu'daki Yunan egemenliğini hiçbir zaman kabullenemeyen İtalyanlar ise Sakarya Zaferi'nden sonra 1921 yılı sonuna kadar işgal ettikleri yerleri boşaltmışlardır. Sakarya Zaferi, İngiltere'yi de TBMM Hükûmetini tanımaya zorlamış ve 23 Ekim 1921'de "Tutsakların Serbest Bırakılması Anlaşması" yapılmıştır. Anlaşmaya göre; İngilizler ellerinde bulunan Birinci Dünya Savaşı tutsağı Türk komutanları ile Malta Adası'na sürdürdükleri Türk devlet adamları ve aydınlarını, Türkler de Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklattığı Anadolu'da bulunan İngiliz uyrukluları serbest bırakmışlardır. 2 Ocak 1922'de Türkiye-Ukrayna arasında bir dostluk antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile Ukrayna'nın yanı sıra Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yakın dostluk ve temas geliştirilmiştir.

Sakarya Zaferi, İtilaf Devletlerinin Yunanlılara güvenini azaltmış, bu devletler Sevr Anlaşması ile kendilerine sağlanan çıkarları tekrar silahlı çatışmalara girmeden diplomasi yoluyla koruma çabası içine düşmüşlerdir. İtilaf Devletleriyle yapılan bu siyasi anlaşmalar Sevr Anlaşması'nın da geçerliliğini yitirmesi sonucunu doğurmuştur. Türk ordusunun Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanması, Yunan dış politikalarında da köklü değişikliklere sebep olmuştur. Sakarya'dan sonra, Yunanlıların "Ankara'nın alınması" ve "Büyük Bizans'ın kurulması" gibi düşleri Sakarya'nın sularına gömülecektir. Hatta, Batı Anadolu'daki isteklerini bile unutmış görünüp bu kez yerli Rumların kuracağı bağımsız bir "İyonya Devleti" görüşüne ağırlık vererek, Avrupa'da bu görüşe destek arayacaklardır. Milli Mücadelenin en önemli askeri olaylarından biri olan Sakarya Zaferi ile, 1683 Viyana kuşatmasından beri devam eden Türk çekilişi burada durdurulmuş, bundan sonra Türk ilerleyişi başlamıştır.

Orhan YÖNEY

KAYNAKÇA

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi; İstiklal Harbi Koleksiyonu.

ATATÜRK, Mustafa Kemal; **Nutuk**, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

ARTUÇ, İbrahim; **Büyük Dönemeç Sakarya Meydan Muharebesi**, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1985.

GÖRGÜLÜ, İsmet; **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Ankara, TTK Basımevi, 1993.

Sakarya Meydan Muharebesi Harp Tarihi Broşürü; Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1997.

SARIHAN, Zeki; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.IV, TTK Basımevi, Ankara, 1996.

Türk İstiklal Harbi Sakarya Meydan Muharebesi'nin Başlangıç Dönemindeki Olaylar ve Harekât (25 Temmuz-22 Ağustos 1921), II'nci Cilt, Batı Cephesi 5'inci Kısım 1'inci Kitap; Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1995.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât, II'nci Cilt, 5'inci Kısım 2'nci

Kitap; Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1995.

28/11/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sakarya-meydan-muharebesi-23-agustos-13-eylul-1921/?pdf=3926> adresinden erişilmiştir